

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Esitys velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta on lähtökohtaisesti kannatettava ja on jo tällä hetkelläkin velvoittavaa. Tässä tulee kuitenkin huomioida riittävä ohjauksen ja neuvonnan saatavuus sekä varmistaa tuen tarpeita vastaavien palveluiden saatavuus. Huomiota tulee erityisesti kiinnittää henkilöihin, joilla on alentunut kyky tai kyvyttömyys hakea tarvitsemiaan palveluja tai etuuksia.

Lähtökohtaisesti myös velvoite ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi ja hakea kokoaikatyötä on kannatettava. Velvoittavuudessa tulee kuitenkin huomioida yksilökohtainen harkinta ja kiinnittää erityistä huomiota niihin haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin, joilla ei ole riittävää työ- ja toimintakykyä tai muu elämäntilanne ei mahdollista aktiivista työnhakua ja työllistymistä. On siis ensiarvoisen tärkeää, että yksilöiden tosiasiallinen mahdollisuus ja kyky noudattaa asetettavia velvoitteita tulee huomioiduksi. Tämä edellyttää vahvaa määrittelyä ja erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon lausunnoilla tulisi olla painoarvoa.

Erityinen huoli liittyy työkykynsä tai perhetilanteensa vuoksi osa-aikatyötä tekeviin. Kokoaikaisen työn vastaanottaminen ei ole kaikille mahdollista terveyden tai muun elämäntilanteen perusteella. Osa-aikatyön tekeminen voi olla joillekin henkilöille ainoa keino pysyä kiinni työelämässä, eikä sen merkitystä tule jättää huomioimatta. Tässäkin arvioinnissa tulee huomioida yksilökohtainen harkinta ja velvoitteiden tulee vastata asiakkaan arjen toimintakykyä ja elämäntilannetta. Sanktiot eivät saa muodostua esimerkiksi kuntoutumisen esteeksi.

Suojaosuuden poistaminen ei ole kannatettavaa. Se heikentää työnhakijoiden motivaatiota ottaa lyhytkestoista tai osa-aikaista työtä vastaan ja voi pitkittää työttömyyttä. Työn tekemisen tulee aina olla kannattavaa ja etuusjärjestelmän tulee tätä myös ainakin jossakin määrin tukea.

Sosiaalihuollon palveluiden piirissä on myös paljon henkilöitä, joiden työ- ja toimintakyky on heikko, mutta he eivät ole työkyvyttömiä työttömyysturvalain edellyttämällä tavalla. Heidän kohdallaan työnhakuvelvoitteiden täyttäminen on erityisen haastavaa, koska tuen tarpeiden mukaisia palveluja ei välttämättä ole saatavilla tai palveluihin pääseminen on vaikeaa. Henkilöille, joille kokoaikatyön tekeminen ei ole tosiasiasa mahdollista, ei perusosan alentamista tulisi kohdentaa. Työkyvyttömyyden arvioinnin ei tulisi olla pelkästään riippuvainen työttömyysturvan edellytyksistä.

Perusosan alentaminen edellyttäisi Kelalta aina harkintaa sen suhteen, vaarantaako alentaminen ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaisen välttämättömän toimeentulon. Tämä vaatii kokonaisvaltaista arviointia ja asiakkaan tuen tarpeiden tunnistamista. Tämä edellyttää arviomme mukaan vahvaa harkinnan määrittelyä sekä sosiaalihuollon osaamista. Onko sosiaalihuollon lausunnoilla jatkossa mitään painoarvoa? Mikäli harkintaa ei tulla tarkasti määrittelemään, sisältyy esitykseen huomattava eriarvoisuuden ja tuen alentamisen automatisoitumisen riski.

Erityisesti perusosan alentaminen 50 prosenttia tilanteissa, joissa henkilö ei hae ensisijaisia etuuksia tai ilmoittaudu kokoaikatyötä hakevaksi työnhakijaksi, on kohtuuton. Ihmisarvoisen elämän edellytysten täyttyminen ei ole mahdollista, mikäli viimesijaisen etuuden perusosaa alennetaan puolella. Samoin perusosan alentamisen jatkuminen niin kauan kuin henkilö hakee ensisijaista etuutta tai ilmoittautuu kokoaikatyötä hakevaksi työnhakijaksi, on kohtuutonta. Pohjois-Savon hyvinvointialue ei kannata ehdotusta esitetystä muodosta.

Huomioitava riski liittyy myös siihen, että perusosan alentamiset siirtyvät hyvinvointialueen harkinnanvaraiseen toimeentulotukeen ja lisäävät näin ollen hakemuskääriä ja arviointitarpeita sekä näiden vuoksi lisääntyneitä resurssitarpeita. Tämä korostuu erityisesti, mikäli sosiaalihuollon lausunnoilla ei ole perusosan alentamisen yhteydessä jatkossa merkitystä.

Ohjauksia palvelutarpeen arviointiin hyvinvointialueelle ei enää tehtäisi automaattisesti perusosan alentamisen yhteydessä. Muutos siirtää vastuuta asiakkaan tilanteen kokonaisarviosta sosiaalihuollon ammattihenkilöiltä Kelalle. Onko Kelalla riittävää osaamista tähän? Huolena on, ettei asiakkaiden kokonaistilanne tule huomioiduksi tai arvioiduksi riittävässä laajuudessa, eivätkä asiakkaat ohjaudu tarvitsemiensa palveluiden piiriin. Erityisen tuen tarpeessa olevilla asiakkailla voi olla huomattavia haasteita täyttää edellytetyjä velvoitteita. Riittävän yksilöllisen ohjauksen ja neuvonnan tarve korostuu, samoin kuin kattava arviointi kaikista niistä henkilöiden työ- ja toimintakykyyn liittyvistä seikoista, joiden arvioinnissa sosiaalihuollon ammattihenkilön osaaminen on merkittävää.

Sosiaalihuollon erityisen tuen tarpeessa olevat asiakkaat ovat henkilöitä, joilla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalveta. Heillä on myös vaikeuksia toimia järjestelmän vaatimalla tavalla. On huolestuttavaa, ettei sosiaalihuollolle ole määritelty roolia perusosan alentamisissa. Huomattavana ja merkittävänä riskinä myös on, että perusosan alennukset siirtyvät hyvinvointialueiden kustannettavaksi harkinnanvaraisen toimeentulotuen kautta. Myös se, ettei tietoa perusosan alentamisista välitetä hyvinvointialueelle, heikentää huomattavasti sosiaalihuollon mahdollisuuksia palvelujen oikea-aikaiseen tarjoamiseen ja tuen tarpeessa olevien asiakkaiden tavoittamiseen.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Toimeentulotuki on viimesijainen etuus. Perustoimeentulotuen perusosa on suuruudeltaan jo nyt alhainen, eikä se tosiasiasa, elinkustannusten noustessa, riitä välttämättä kattamaan välttämätöntä toimeentuloa. Perusosaan ei tule kohdentaa leikkauksia. Perusosan leikkaaminen kohdistuisi erityisesti heikommassa asemassa oleviin henkilöihin, jotka eivät työkykynsä, terveytensä, elämäntilanteensa tai muun elämäntilanteensa vuoksi voi tai ole kykeneviä vaikuttamaan omaan tilanteeseensa. Vaikutusarvioinnissa tulisi erityisesti huomioida se, pystyykö nykyiselläkään perusosalla kattamaan kaikki perusosaan sisältyvät menoerät elinkustannusten noustessa.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Tiedonsaannin laajentaminen on perusteltua silloin, kun sillä on merkitystä tuen oikein kohdentumisessa ja väärinkäytösten estämisessä. Tiedonsaannin tulee aina olla perusteltua, suhteellista sekä tarkoituksenmukaista. Tämä vahvistaa myös toiminnan läpinäkyvyyttä ja uskottavuutta. Tiedonsaannin laajentamisella voidaan nopeuttaa etuuskäsittelyä, joka on erityisesti viimesijaisen etuuden kohdalla kannatettavaa.

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Lähtökohtaisesti on kannatettavaa, että perustoimeentulotuki kohdennettaisiin jatkossa suoraan vuokranmaksuun tilanteissa, joissa henkilö on itse kykenemätön siitä huolehtimaan. On kuitenkin myös huomioitava esitetyn ehdotuksen mahdollinen passivoiva vaikutus; henkilöiden omatoimisuuden ja itsenäisen selviytymisen tukeminen tulee myös huomioida. Asumisen turvaaminen on kuitenkin ensisijaista ja tämä vaikuttaa myönteisesti myös hyvinvointialueella käsiteltäväksi tuleviin rästihakemuksiin.

Esityksessä on kannatettavaa se, että kuntien tulisi jatkossa huomioida kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen saatavuus ja tarjota asumisneuvontaa.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

-

Muu lausuntopalaute:

-

Pärnänen Heli
Pohjois-Savon hyvinvointialue